

CREER ES CREAR – VERJETI JE USTVARJATI

Miguel de Unamuno slovenskim bralcem ni neznano ime. Doslej smo ga lahko spoznali kot avtorja različnih literarnih zvrsti: esejev (*Tragično občutenje življenja*, 1983¹, 2005²; *Umetnost in resnica*, 1988), romanov (*Megla*, 1998) in poezije (*Velázquezov Kristus*, 2000). Število slovenskih prevodov sicer ne more podati slike o obsegu Unamunovega opusa, ki je eden najobširnejših v vsej španski literaturi, pač pa zaradi svoje genološke raznovrstnosti dovolj dobro odraža raznolikost Unamunovega pisanja, ki se je začelo z esejistiko (1886) ter se razvijalo proti novelistiki (1897), poeziji (1907), kratki zgodbi (1913) in dramatiki (1932).

Kljub temu je za Unamuna značilna tudi izjemna enovitost. Naj bralec začne s katerim koli njegovim delom, že po nekaj straneh začuti, piše María Zambrano v svoji knjigi esejev, posvečenih Unamunu, »da je ujet v zaprtem univerzumu, obenem pa čuti, da je prisiljen v krožno gibanje. Ena tema ga vodi k drugi temi, ena oseba k vsem osebam in če bi želel izbrati najbolj reprezentativen odlomek, se bo moral odločati tudi med odlomki, ki so s tem neposredno povezani, enako se zgodi, če hoče kot najbolj reprezentativno izbrati eno samo knjigo.«

A preden se osredotočimo na njegova literarna dela – če je vsakdo otrok svojih del, kot lahko rečemo z Unamunom, don Kihotom in Cervantesom, potem literarna dela, to, kar je zapisano, najbolje govorijo tudi o človeški in dejanski dimenziji njihovega ustvarjalca –, se moramo pomuditi tudi ob dejanski osebi, Miguelu de Unamunu, saj je prav njegova fizična eksistenca tista, ki jih je kot takšne udejanila.

Miguel de Unamuno y Jugo se je rodil leta 1864 v Bilbau v katoliški baskovski meščanski družini. Že zelo zgodaj je izgubil očeta. Med letoma 1880 in 1884 je študiral v Madridu na Filozofski fakulteti in zgodaj, pri dvajsetih dosegel doktorski naziv. Bil je navezan na rodno Baskijo, zato se je vrnil v Bilbao, kjer je nameraval poučevati in kjer se je leta 1891 poročil s Concepción Lizárrago, dekletom iz Guernice, ki jo je poznal vse od otroštva. Ko se je leta 1888 zamenjal za mesto učitelja baskovskega jezika na Instituto de Vizcaya, se je pripravljaj na državni izpit za mesto univerzitetnega učitelja iz različnih predmetov in leta 1891 dobil katedro za grščino na Univerzi v Salamanci, kasneje pa tudi katedro za zgodovino španskega jezika.

Monarhično zlato mesto ob Tormesu je tako postalo njegov drugi dom, ki ga je po eni strani ločeval od kulturnega središča v Madridu, po drugi strani pa, kot piše Zambranova, zbliževal z najpomembnejšimi duhovnimi tokovi tedanje Evrope. Salamanco, kjer so ga poznali po stalnem prerekanju (njegovo držo dobro izraža stavek: »Jaz sem proti!«), značilnem strogem videzu, oblačenju in dolgih sprehodih, je bil prisiljen zapustiti le ob pregnanstvu v času diktatorja Prima de Rivere.

Unamuno se je v Salamanci dejavno vključil v univerzitetno življenje in leta 1900 postal rektor najstarejše španske univerze. Bil je goreč polemik, v letih 1892 – 1896 zagovornik marksističnega socializma, po krizi leta 1897 pa se je njegov odnos do vere oblikoval v »tragično občutenja življenja« in »agonično krščanstvo«. Zaradi svojega neposrednega značaja se je zapletal v številne konflikte, ki so postajali vse močnejši, tako da so ga leta 1914 odstavili z rektorskega mesta. Na njegovo življenje pa je še zlasti po letu 1923 močno vplivalo tudi špansko politično dogajanje in ko se je postavil po robu diktaturi Prima de Rivere, so ga leta 1924 izgnali na Fuerteventuro na Kanarskih otokih. Od tam je pobegnil v Pariz, preostanek izgnanstva pa je preživel v Hendayi. Po padcu diktature se je leta 1930 vrnil v Salamanco, kjer so ga z občudovanjem sprejeli in razglasili za častnega meščana. Postal je dosmrtni rektor Salamanške univerze, a se je sprl tudi z Drugo republiko in na začetku julija 1936 podprl nacionalni upor generala Franca. Po dramatičnem prizoru, ko se je z znamenitimi besedami »zmagali boste, a ne boste nas prepričali (v španščini gre za besedno igro, glagola *vencer* – zmagati – in *convencer* – prepričati), kajti za to je treba imeti prav (spet besedna igra, zveza *tener razón* pomeni imeti prav, dobessedno pa lahko tudi biti pameten, imeti pamet), to pa vam manjka«, uprl brutalnosti falangistov, so ga ti s klici »Naj umre inteligenca! Naj živi smrt!« prekinjali med predavanji in odstavili z rektorskega mesta ter zadržali v hišnem priporu, kjer je zaradi srčne kapi, pozabljen tako od republikancev kot od falangistov, umrl zadnjega decembrskega jutra leta 1936. Svoboda, neizmerna vera v posameznika in v njegov talent so bili tisti principi, zaradi katerih je zastavil svoje življenje in ostal večni disident.

Ta njegova poteza se je obenem ujela s splošnim družbenim vzdušjem in odpadništvom, ko so v Španiji še veljali in obenem tudi izzvenevali romantični ideali. Unamunovo življenje, tako kot življenje večine pripadnikov tako imenovane generacije 98, je bilo tesno povezano tudi z obdobjem krize, ki je spremljala izgubo zadnjih španskih kolonij (Kube, Puerta Rica in Filipinov). Občutek dekadence, izgube in odpovedi idealu španskega imperija se je pri tako različnih avtorjih, kot so Carlos Arniches, Ángel Ganivet, Ramón Menéndez Pidal, Miguel de Unamuno, Ramón del Valle-Inclán, Francisco Benavente,

Vicente Blasco Ibañez, José María Gabriel y Galán, Manuel Gómez Moreno, Miguel Asín Palacios, Azorín, Pio Baroja, brata Álvarez Quintero, Francisco Villaespesa, Antonio in Manuel Machado, osrediščil okoli vprašanja Španije, njenih mitov (matere zemlje, don Juana, don Kihota), utopije in idealov. Zato je značilno, da se problema Španije avtorji generacije 98 ne lotevajo znanstveno. Ker njihovo dojetanje Španije in vsega španskega izhaja iz osebnega upora (Azorín), je tudi njihovo videnje izrazito subjektivno, polno poetičnosti in idealizacije.

Po letu 1890 se je Unamuno profiliral kot eden ključnih španskih pisateljev. Njegova prva knjiga *O čistosti (En torno al casticismo)* iz leta 1895 sodi med najpomembnejša dela njegovega zgodnjega obdobja. V njej je v nasprotju s kastiljskim tradicionalizmom zagovarjal regionalne vrednote in popolno vključitev Španije v Evropo. Unamunovi dnevniki in korespondenca iz tega obdobja kažejo močan vpliv tedanje politike, socialnih in filozofskih vprašanj osemdesetih in devetdesetih let devetnajstega stoletja; tedaj je tudi neutrudno prebiral besedila v vseh glavnih evropskih jezikih (razen v ruskem) in občudoval Hegla, Spencerja, Kierkegaarda; a sodobnik Freuda, Husserla in Bergsona je glasno vzklikal proti racionalizmu in intelektualizmu ter zagovarjal instinktivno, otroško vero. Unamuno je zagovarjal notranji sistem vrednot in vero, ki ne temelji na spoznanju, temveč na zavestni veri (*Trije eseji – Tres ensayos*, 1900). Tedaj se je precej ukvarjal tudi z don Kihotom: v članku z naslovom *Naj umre don Kihot (¡Muera don Quijote!*, 1898) je trdil, da je don Kihota treba pokopati; kot lahko beremo v *Življenju don Kihota in Sanča (La vida de don Quijote y Sancho*, 1905), je kasneje to obžaloval, saj se mu je popotni vitez zdel utelešenje idealistične križarske vojne proti racionalizmu in materializmu. Njegovo zavračanje racionalizma je bilo predvsem čustveno: *V tragičnem občutenju življenja pri ljudeh in narodih (Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y los pueblos*, 1911–12) je izoblikoval individualistično filozofijo, ki je temeljila na nezdržljivosti vere in razuma, na nepomirljivem nasprotju med vero, ki pomeni življenje ter razumom, ki pomeni dokončnost smrti. S svojim antiintelektualizmom se je približal svojemu duhovnemu bratu Kierkegaardu, a se je od njega tudi razlikoval po brezpogojnem sprejemanju krščanstva. Za Unamuna je Bog posebljenje težnje po nesmrtnosti in vsa človeška čustva (ljubezen, bolečina, usmiljenje) so ravno tako povezana z željo po preživetju. Vera, upanje in usmiljenje so manifestacije zavestne vere in vsak človeški trud zavestno ali nezavedno skuša dokazati, da smo nesmrtni. *Agonija krščanstva (La agonía del cristianismo*, 1925) je bila napisana v izgnanstvu in je najprej izšla v francoskem prevodu. V njej Unamuno koncept 'agonije' razvija v njegovem etimološkem pomenu 'boja' in svojo vero enači s tragično in kočljivo Pascalovo vero.

Poleg daljših esejev Unamunovo bibliografijo sestavlja vrsta zbirk krajših esejev, refleksij, časopisnih člankov, ki imajo bolj dokumentaren pomen (ena izmed knjig ima zelo pomenljiv naslov: *Proti temu in onemu – Contra esto y aquello*), a nekatera njegova zapažanja se zdijo še danes lucidna in poučna, saj odpirajo vrata v različne španske svetove. Znani so njegovi potopisi, v katerih je »pokrajina le metafora«: *Po Portugalski in Španiji (Por tierras de Portugal y de España, 1911)*, *Pohajkovanja in španski prividi (Andanzas y visiones españoles, 1922)*; spomini (*Iz moje dežele – De mi país, 1903*; *Spomini na otroštvo in mladost – Recuerdos de niñez y mocedad, 1908*).

Literarnovedna pozornost se v zadnjem času usmerja k Unamunovim romanom in poeziji. V tej zvečini ostaja zavezan tradiciji 19. stoletja, romani pa so zanimivi, ker je ob zgodnjem realizmu (*Mir v vojni – Paz en la guerra, 1898*) in romanih, ki zrcalijo njegovo filozofijo (*Abel Sánchez, Dve materi, Teta Tula, Sveti Manuel Dobri, mučenik* itn.), ustvaril vrsto romanov, ki jih kritiki imenujejo kar *nivole*, po terminu, ki ga je skoval v *Megli (Niebla, 1914)*, da bi svoj roman ločil od tradicionalnega romana (šp. *novela*). Skupna značilnost romanov *Ljubezen in vzgojeslovje (Amor y pedagogía, 1902)*, *Megla* in *Kako se napiše roman (Cómo se hace una novela, 1926-7)* je protagonistovo upiranje avtorju: v *Ljubezni* se don Fulgencio upre vnaprej določenemu toku svojega življenja; v *Megli* pa Augusto Pérez Unamunu, ki ga skuša v romanu umoriti kot *deus ex machina*, čemur sledi besedni dvoboj, temu pa spoznanje, da so literarni junaki resničnejši od avtorja, saj ravnajo po svoji volji, avtor – Unamuno – pa je le pretveza, ki jim daje življenje.

Unamunov intelektualni itinerar torej najbolj določata dve med seboj tesno povezani temi: zavezanost veri in zaskrbljenost nad špansko resničnostjo. Tema Španije je tako tesno povezana z njegovim življenjem, da jo je od tega skorajda nemogoče ločiti; to najbolj označujejo Unamunove besede: *Španija me boli*.

Unamunovemu svetu daje vrednost moč posameznika, zato je jasno, da njegova misel ni sistematična in da je raztresena po vsem njegovem ustvarjalnem univerzumu. A kljub temu je v njegovem dojemanju Španije mogoče uzreti nekatere izrazitejše konstelacije, ki so izražene v razvijajočih in spreminjajočih se konceptih, ki od zgodovinske določenosti prek notranje specifikke prehajajo k večnosti. Špansko resničnost najprej pogojujejo nekatera zgodovinska dejstva. Ta so povezana z dogmatičnim dojemanjem vere, ki je predvsem v 16. in 17. stoletju branila koncept nacionalne čistosti, s tem pa Španijo osamila in ločila od Evrope. A ta resničnost ni edina. Pod njo je živa bit samoniklega in svobodnega naroda: »Ta množica, ki ni še nikoli slišala za naše najpomembnejše pisatelje, živi raznovrsto in bogato

življenje, to je nezavedna duša robatega naroda, ki ga zaničujemo, ne da bi ga zares poznali.« Ko razmišlja, kako bi ponovno obudil to spečo dušo, Unamuno omahuje: včasih govori o evropeizaciji Španije, drugič spet zagovarja pošpanjenje Evrope. Kljub protislovju ostaja njegova osnovna ideja nespremenjena: treba se je odpreti Evropi, a obenem ohraniti kreativno moč kolektivnega nezavednega. Ko vrednoti in izbira med obema Španijama, izbere slednjo, saj je podobna večni Španiji. Ta v Unamunovih esejih počasi dobiva podobo mita, Matere Zemlje, v kateri počivajo ne le duhovi naših prednikov, temveč tudi duhovi naših zanamcev. To je Unamunovo hrepenenje po materi, ženi, baskovski deželi njegovega otroštva ter Kastilji, v kateri je preživel večji del svojega življenja. In prav želja, da bi našel svoje odrešenje v odrešenju svojega naroda, po Abellánu (*Zgodovina španske misli*) spreminja lik don Miguela v utelešenje španskega arhetipa, ki na svoji koži okuša mistične in humanistične ideale svojega naroda. Zato je Unamunova agonija obenem tudi agonija Španije in hkrati dialektika treh Španij, ki se bojujejo za prevlado z ohranjanjem enovitosti in navezovanjem na tradicijo (zgodovinska določenost), naslanjanjem na ustvarjalno nezavedno (notranja specifika) ter nadgrajevanjem prejšnjih dveh z dimenzijo transcendence, v kateri dimenzijo časa in prostora zamenjuje dimenzija večnosti.

Unamunov posameznik se v svojem hrepenenju po večnosti konstantno spopada z nepomirljivimi nasprotji med razumom in srcem. »V vzdrževanju boja med srcem in razumom, med čustom in pametjo, med tem, da eden reče da, drugi pa ne in ne, ko drugi pravi da, v tem in v njunem usklajevanju je plodna in odrešilna vera.« Ravno v tej nepomirljivosti je bistvo španske filozofije, kihotizma, katerega izraz doseže svoj vrhunec ravno v *Življenju don Kihota in Sanča*. A Unamunova vera je izjemno dejavna: ker veruje, ustvarja. In zato tudi dvomi: »kdor dvomi o tem, kar vidi, pa naj je to še tako neznatno, nazadnje verjame to, česar ne vidi in tudi nikoli ni videl«; »kajti le tisti, ki dvomijo, zares verujejo in tisti, ki ne dvomijo in ne čutijo skušnjav proti svoji veri, v resnici ne verujejo. Resnična vera se vzdržuje z dvomi; z dvomi, ki so njena hrana, se hrani in osvaja v vsakem trenutku, prav tako, kot se resnično življenje vzdržuje s smrtjo in se obnavlja v vsakem trenutku, s čimer postaja stalno ustvarjanje.« Samo vera, ki se hrani z dvomi, lahko zmaga nad razumom, navideznim svetom čutov, snovi in znanosti. A tudi ta vera potrebuje utelešenje, kajti vsaka vera je vera v nekoga, to pa je v Španiji lahko le don Kihot: »Obstaja španska filozofija, moj don Kihot? Da, tvoja, Dulsinejina filozofija. Ne umreti, verjeti, ustvarjati resnico. Te filozofije se ni mogoče naučiti v predavalnicah, ni je mogoče razložiti z indukcijo in ne z dedukcijo, ne poraja se iz silogizmov in ne nastaja v laboratorijih, temveč prihaja iz srca.« Don Kihota je Unamuno v večnosti postavil poleg Kristusa. Slednjemu je posvetil pesnitev z naslovom *Velázquezov*

Kristus, v kateri pri oblikovanju Jezusovega lika ni izhajal ne iz Svetega pisma in ne iz zgodovinske Kristusove osebe, temveč iz znamenite Velázquezove slike, ki je, podobno kot Cervantesov don Kihot, vrhunsko umetniško delo.

Tako smo deloma že odgovorili na vprašanje, ki se zastavlja ob izidu slovenskega prevoda *Življenja don Kihota in Sanča*, namreč v čem je tudi danes, dobrih sto let po njegovem izidu, aktualnost te Unamunove knjige? Kaj novega lahko še prinese razmišljanje, ki je nastalo pred skoraj vsemi pomembnejšimi teorijami romana, ki so temeljito analizirale Cervantesovo besedilo, ga postavile za prvi novoveški roman ter iz njega naredile besedilo, ki je prav gotovo med najznamenitejšimi v vsej literarni zgodovini?

Je knjiga, ki jo imamo v rokah, roman, biografija, esej ali literarnokritičsko razmišljanje? Tudi zelo nestrpen bralec bo že kmalu, v uvodu k drugi izdaji, naletel na jasne besede: »največji uspeh tega mojega dela je mogoče pripisati dejstvu, da je svobodna in osebna razlaga Kihota, v kateri avtor ne skuša odkriti pomena, ki mu ga je dal Cervantes, temveč tega, ki mu ga pripisuje sam«. Literarni kritiki in zgodovinarji skušajo Cervantesov roman umestiti v prostor in čas njegovega nastanka ter doumeti, kaj je hotel avtor z njim povedati, »preostalim je prepuščeno, da imamo njegovo nesmrtno delo za nekaj večnega, nekaj, kar je zunaj njegovega časa in celo dežele in da lahko izražamo to, kar nam njegovo branje sugerira. Trdim tudi, da je danes Kihot last vseh in vsakega od njegovih bralcev in da ga lahko vsak od njegovih bralcev interpretira in ga celo mora interpretirati na tako mističen način, če se tako izrazim, kot Sveto pismo.«

Unamunova knjiga je torej njegova osebna razlaga, ker je bralec – tega pa avtor neprestano neposredno nagovarja – tisti, ki interpretira in ustvarja besedilo; besedilo tako postane večno, literarni junaki pa preživijo dejanskega avtorja, ki jih je ustvaril. Ta uvod je sicer poznejši od samega besedila – nastal je leta 1914, ko je Unamuno isto idejo romaneksno obdelal že v *Megli*. A tudi besedilo *Življenja don Kihota in Sanča* to sicer v poznejšem uvodu izraženo misel podpira, saj je Unamuno prepričan, da je Cervantes napisal svoj roman ravno zato, da ga bo on, Unamuno, lahko komentiral. Zato bralec teh komentarjev ne more spregledati don Miguelovih jasnih namenov, da bi si znamenitega junaka prilastil in ga odtegnil Cervantesu: »zato je tudi verjetno, da je arabski pisec Cide Hamete Benegeli več kot le čista literarna iznajdba in da v sebi skriva globoko resnico: to, da je to pripoved narekoval nekdo, ki ga je Cervantes nosil v sebi in ki ga ni nikoli srečal, ne preden je zgodbo napisal, pa tudi ne pozneje«. Tako bi namreč tudi sam dosegel nesmrtnost, saj bi se prek bralcev svojega besedila zapisal večnosti tudi tedaj, ko bo »od tega ubogega Unamuna ostalo le še ime«.

Mar nista podobno razmišljala Borges in Pierre Menard? A slednji je pisal drugače, brez Unamunove vere v ustvarjalno, zarotitveno moč besede. »Cervantesovo besedilo mi rabi za okvir, v katerem razpredam svojo domišljijo;« a kljub temu, da »imam don Kihota za večno delo brez avtorja in izven časa, v katerem je nastal,« Unamuno v pismih govori o »mojem Kihotu«, »mojem najosebnejšem besedilu«. »Nekateri ubogi peklenščki mi ne morejo odpustiti pomanjkanja spoštovanja do Cervantesa in tega, da ga ne jemljem v obzir, in namesto da bi učeno, z dokumenti podkrepjeno komentiral njegovega Kihota, sem zasnoval svojega.«

Bralec Unamunovega *Življenja don Kihota in Sanča* bo zato kmalu začutil, da besedilo ni nastalo s kritiške distance, temveč iz strasti v dvojnem pomenu besede, ki jo ima v španščini beseda *pasión* (pasijon): kot užitek in kot trpljenje v izrekanju in/ali pisanju. In ta magma, to vrenje je tudi precej samomovoljno (kot tudi sam priznava), po eni strani usmerjeno v hoteno ločevanje Cervantesovega junaka od njegovega družbenega konteksta – davek večnosti? –, po drugi strani pa za današnjega bralca (s svojim seksizmom, nekaterimi silovitimi verbalnimi napadi in nestrpnostmi) občasno tudi preveč zasidrano v družbenem kontekstu Unamunovega časa.

Unamunovo branje Cervantesovega romana pomeni po eni strani združevanje vseh interpretacij don Kihota pred njim, saj je z njimi v stalnem dialogu: zavrača interpretacije Cervantesovega romana kot parodijo branja viteških romanov, pa tudi moraliziranje in ozkost takšnih interpretacij; vzpostavlja opozicijo med idealiziranim, pogumnim viteštvom na eni ter Sančevim realizmom in preprostostjo na drugi strani, med idealizmom in materializmom; don Kihot pomeni kritiko španskega naroda, pa tudi njegovo idealizacijo; stalnica Unamunovega interpretiranja je tudi spreminjanje vlog obeh junakov, tako da Sančo postaja vse bolj podoben don Kihotu, don Kihot pa Sanču. Po eni strani je Unamunov don Kihot še vedno romantični ideal, po drugi strani pa izrazito moderen, z odpiranjem ontoloških vprašanj morda celo postmoderen (kar ustreza obema rabama pojmov, tako španski kot ameriško-evropski).

Don Miguelovo romantično dojemanje *Don Kihota* je osredotočeno predvsem na oba glavna junaka, Cervantesovi opisi pokrajine, običajev ga sploh ne zanimajo. Ne zanima ga niti literatura, ki se v nekaterih poglavjih Cervantesovega romana spogleduje s kritiškim diskurzom. Takšna poglavja (denimo znamenito šesto poglavje) Unamuno preskoči z obrazložitvijo: »pripoveduje “kako šegavo in temeljito sta župnik in brivec prerešetala knjižnico našega veleumnega plemiča,” kar sodi med literarno kritiko in nas prav malo zadeva. Govori o knjigah in ne o življenju. Zato ga bomo izpustili.« Značilno pa je tudi, da

don Miguel don Kihota ni le bral in interpretiral kot romantik, temveč ga je v resnici tako tudi sam živel, kot je večkrat priznal, ko je govoril o tem, da se z don Kihotom lahko ukvarjajo le tisti, ki so tudi sami nori. A tako kot večnosti tudi norosti ni nikoli dovolj: »Okuži me s svojo norostjo, moj don Kihot, povsem me okuži z njo. [...] Pusti, don Kihot, da se bojujem s sabo, pusti, da trpim!« A »zato posreduj v mojem imenu, moj gospod in zavetnik, da me bo tvoja Dulsineja iz Tobosa, ki jo je odčaralo bičanje tvojega Sanče, prijela za roko in odpeljala v nesmrtnost imena in slave«.

A Unamuno je tudi zaradi svojega romantičnega pogleda na don Kihota – pogleda, ki je prvi pozitivno ovrednotil Cervantesovo besedilo in iz don Kihota naredil tak mit, kot je še danes – je Unamuno lucidno začutil in spodbujal tisto bistvo Španije, o katerem so veliko pozneje pisali in ga raziskovali filozofi, esejisti in literarni znanstveniki. Naj naštejemo le Eduarda Subiratsa, ki je specifično Španije iskal v nezadostnem razsvetljenstvu in Fernanda Rodrígueza de la Flora, ki je Španijo označeval z metafizičnim polotokom. Unamuno je trdil, da je »bistvo našega življenja in usoda našega naroda, da s svojo resnico srca razsvetljuje glave pred mrakom logike in razsodnosti in tolaži srca teh, ki so obsojeni na sen življenja«.

Ko sem med enim svojih potepanj po Salamanci nekoč mimogrede zašla na pokopališče, sem med pokopališkimi nišami naključno naletela tudi na Unamunov grob. Res je od njega ostalo samo ime. Še bolj me je presunilo, ko sem pred njim zagledala drobno plastično cvetko in v hipu doumela, da nas ne ločuje le tri tisoč kilometrov geografske razdalje, temveč nekaj tako globokega, kot je odnos do smrti. Unamuno je vse svoje življenje bežal pred smrtjo in si prizadeval, da bi za njim ostalo nekaj več kot le ime na drobni niši njegovega groba. Prisegla bi, da me je, ko sem stala pred njim, iz svoje večnosti šepetaje vprašal: »Mi je uspelo?«

BESEDILO ZA ZAVIHEK:

V Baskiji rojeni Miguel de Unamuno (1864–1936) je eden plodnejših španskih pisateljev, pa tudi eden vodilnih španskih intelektualcev z začetka 20. stoletja. V slovenščini ga poznamo po esejih (*Tragično občutenje življenja*, 1983¹, 2005²; *Umetnost in resnica*, 1988), romanih (*Megla*, 1998) in poeziji (*Velázquezov Kristus*, 2000).

Esej *Življenje don Kihota in Sanča* je nastal leta 1905 in pomeni njegovo osrednje delo; v njem mu je uspelo združiti filozofsko refleksijo in ljubezen do literature. To se je utelesilo v liku don Kihota, ki je nekakšen ideal odpora proti racionalizmu in materializmu. *Življenje don Kihota in Sanča* je obenem zelo osebno besedilo, saj je, kot pravi Unamuno, »svobodna in

osebna razlaga Kihota, v kateri avtor ne skuša odkriti pomena, ki mu ga je dal Cervantes, temveč tega, ki mu ga pripisuje sam«.